

su išli i služili se drugi još u prošlom stoljeću. Nadoknađujući zaostatke moramo ujedno graditi za budućnost i osposobiti se da na razini suvremene nauke rješavamo probleme književnoga jezika i jezične kulture.

Značaj primijenjene lingvistike postaje sve veći, a nema sumnje da su njezine mogućnosti veće nego što i najsmionije predviđanje može zamisliti. Normiranje književnoga jezika i sva pitanja s tim u vezi jedno su od važnih njezinih područja i predstavljaju danas pravi i teoretski punovrijedni lingvistički posao. Ovamo ulazi i čitav kompleks nastave materinjeg jezika o kojoj je u ovom časopisu tako često bilo riječi. Doći će vrijeme kad će se u punoj mjeri uvidjeti važnost toga predmeta i potrebno je da se ta nastava, dakako bez prenapinjanja učeničkih mogućnosti, digne na razinu suvremene nauke i da se u njoj primijene njezini rezultati. Svi pak oni koji se iz raznih, većinom društveno determiniranih pobuda dižu protiv normâ i normiranja književnoga jezika pokazuju temeljito neznanje kada se u obrazloženju svojih stavova pozivaju na lingvističku znanost. Ako je u lingvistici nekada i bilo nazora koje oni mogu iskoristiti kao argumente za svoje gledište, suvremeni je razvoj te nazore što opovrgao, što ispravio i dopunio i danas je normiranje književnoga jezika postalo jedan od važnih teoretskih problema nauke o jeziku.

TOPONOMASTIKA ILI TOPONIMIJA KAO GRANA LINGVISTIKE, NJEN PREDMET I METODA

Paule Rogić

Toponomastika ili toponimija (od grč. *tópos* = mjesto i pridjeva *'onomastikós*, odnosno imenice *'ónoma* = ime, naziv; njem. *Ortsnamenkunde*) jest nauka o postanju, razvitku i promjenama oblika i značenja mjesnih imena ili toponima i kao takva dio onomastike ili nauke o imenima uopće. Kao i antroponimija, toponomastika nije stara nauka, naročito kod nas Južnih Slavena, i ona je najprije bila ograničena na imena naseljenih mjesta, a onda se postepeno širila obuhvaćajući imena voda i vodnih tokova (hidronimija), imena planina, bregova, dolina (oronimija) i konačno imena, ponajviše lokalna, svih onih obradivih čestica i mjesta koja su zbog svoga oblika i položaja dobila naročito ime (mikrotoponimija). Prema tome, toponomastika obuhvata u najširem smislu sva geografska imena i radi lakšega pregleda dijeli se: 1. na imena naseljenih ili nastanjenih mjesta (kontinenti, države, veće oblasti ili pokrajine, administrativne jedinice svih vrsta, gradovi, trgovišta, sela, zaseoci, njihovi dijelovi kao ulice, kvartovi, trgovi, stanice željezničke, tramvajske, autobusne, aerodromi — ako imaju posebno

ime); 2. na imena oblika Zemljina reljefa (planine, bregovi, vrhovi, klisure, spilje, klanci, doline, dolovi, drage, polja, zaljevi, zatoni, uvale, kanali, tjesnaci, rtovi, otoci, poluotoci, pličine i sike) i 3. na imena voda i vodenih tokova (rijeke, potoci, izvori ili vrela, mora, jezera).

Toponimi su vrlo stare riječi koji su u času svoga postanja imali jasno određeno značenje. U toku vremena, zbog raznih utjecaja, kako ćemo dalje vidjeti, oni su izgubili svoje prvobitno značenje, izmijenili često svoj oblik i postali u jeziku pravi semantički fosili. U toku dugih vjekova taložile su se historijske naslage jedna na drugu poput geoloških naslaga, ostavljajući svaka na toponimu svoje tragove. Takvih naslaga ima kod mnogih toponima više i njihov broj zavisi koliko se raznih naroda i jezika u toku povijesti izmijenilo na istom području. Najstarije naslage uranjaju u najdublju prošlost, mnogo dublju nego je to kod antroponima. Imena kao Jadranovo, Jurjevo, Svetozarevo, Titograd, Zrenjanin pripadaju našem vremenu, Cmrok, Peščenica, Trešnjevka npr. sežu već u prošlost, Laščina, Medveščak, Karlovac, Zagreb još u dublju prošlost. U vrlo staru epohu vode nas toponimi kao Sutivan, Sućuraj, Sutvara, Sutvid. Na grčko, rimsko i romansko doba sjeća nas Trogir, Hvar, Omišalj, Košljun, Punat, Split, a imena kao Krk, Mljet, Kom, Mosor, Drava, Sava, Drina, Dunav, Kupa, Una, Vardar, Vrbas vode nas u daleku predindoevropsku prošlost kad su u našim krajevima živjeli nama nepoznati narodi. Dok naša najstarija prezimena sežu u srednji vijek, dobar dio naših toponima imao je u to doba današnji svoj oblik, izuzevši možda imena sitnih zemljišnih čestica koje su dobile svoje ime u novije vrijeme.

Između toponima i antroponima postoji često funkcionalna zavisnost. Grad i selo nazivaju se po imenu svoga osnivača ili vlasnika posjeda oko koga se razvilo naselje, i obratno, pojedinac dobiva ime po mjestu ili kraju iz koga je došao. Historijski i lingvistički jedni i drugi nose obilježje epohe u kojoj su postali, samo su toponimi više arhaični i manje podvrgnuti promjenama. To izlazi iz same prirode toponima i antroponima. Oblik zemljišta ostaje uvijek isti, grad i selo mogu živjeti vjekovima, nasuprot, pojedinci i generacije se mijenjaju, nestaju dolazeći jedni iza drugih, a njihova imena se mijenjaju ili sasvim iščezavaju, naročito u toku većih i dubljih društvenih revolucija. Promjene koje u antroponima izazivaju običaji, predrasude, vjerska pripadnost, moda i sl. nemaju na ime toponima nikakva utjecaja. Nema sumnje, baš zbog svoje arhaičnosti toponimi često zadaju i više teškoća u rješavanju svoga porijekla, ali baš ta njihova stalnost i nepromjenljivost omogućuju istraživačima da ih u starim tekstovima lakše identificiraju i da pomoću njih prodru u najdublju prošlost. Zato toponomastika mnogo zanima historičare, etnografe, geografte, arheologe i topografe.

Međutim, izučavanje toponima i rješavanje toponomastičkih problema isključivo je posao lingvista. Sa gledišta fonetike i morfologije toponimi se

ni po čemu ne razlikuju od opće ili zajedničke imenice ili apelativa. Tvorba glasova i promjena u padežima potpuno je ista i u skladu je s osnovnim glasovnim i morfološkim zakonima jezika kome toponim pripada. Toponim može biti imenica, pridjev, složenica, može biti korjenita riječ ili izvedenica. Razlika je u prvom redu semantička. Kad se izgovori npr. Beograd ili Biograd — jednom i drugom je etimologija: bijeli grad — onda se misli ili na glavni grad Jugoslavije ili na poznati grad u Dalmaciji, a nikako ne na opću imenicu kao u slučaju kad se kaže: bijeli cvijet ili bijeli kruh. Ali ova razlika ne bi još, sama po sebi, opravdavala činjenicu da je toponomastika posebna nauka, kad se tome ne bi pridružila druga važna okolnost, a to je historijski karakter toponima. Malo prije smo istakli da je toponim čvrsto vezan uz jedno mjesto i da često označuje i prati to mjesto od najstarijeg vremena. Na taj način toponim može preživjeti mnoge promjene i naroda i jezika koji su na tom mjestu živjeli. Drugim riječima, toponim je često mnogo stariji od opće imenice, i on nam može pružiti vrlo važne i zanimljive podatke u vezi s mjestom koje označuje, ali pomoću njih mogu da se rekonstruiraju i vrlo važni jezični elementi ili može da se utvrdi kronologija morfoloških razvojnih pojava, i stoga je važnost toponima za lingvistiku od izvanredne važnosti. Tako npr. samo toponimija baca nešto svjetlosti na iščezle jezike mediteranske (italski, iberski, ligurski, etruski) prije dolaska Indoevropljana u te krajeve. Denominacija mjesnih imena u Cezarovu djelu *De bello Gallico* od najveće je važnosti za poznavanje galskog ili keltskog jezika. Pomoću toponomastike utvrđena je npr. granica germanizacije lijeve obale Rajne, a profesor Petar Skok¹, na osnovu toponomastičke građe, utvrđuje da je naseljavanje Slavena u okolici Soluna, na kvarnerskim otocima i na obalnom području Dalmacije bilo poljoprivrednoga, a ne urbanističkog karaktera. Taj zaključak temelji se na činjenici što je golemu većina toponima koji se odnose na konfiguraciju obale, na uzvisine i na obradive zemljišne čestice slavenskoga porijekla. Gledana s ovoga gledišta, toponomastika je dio lingvistike, premda ona obuhvaća isključivo geografske pojmove.

Oblik toponima izložen je raznim utjecajima i podvrgnut mnogim promjenama, jer su se oni prenosili od jednoga naroda na drugi, od jedne generacije istoga naroda na drugu, i to ne samo pismenim putem nego i usmeno. Zato su toponimi od najveće važnosti za toponomastičku stratigrafiju ili nauku o tome kako su se na istom području mijenjali jezici i kako su se te izmjene odražavale u obliku toponima.

Promjene kojima je toponim izvrnut mogu biti dvojake: supstitucija, tj. mjesto ranijeg imena može doći novo ime, i transformacija ili fonetska adaptacija, tj. izmjena vokala i konsonantskih skupina u samom toponimu

¹ Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima. Zagreb, 1950, str. 13.

kao posljedica novog izgovora. Migracijama, invazijama, osvajanjima dolaze u jednu zemlju novi narodi koji govore drukčijim jezikom. Oni obično primaju stara toponomastička imena i prilagođuju ih svome jeziku, ali se događa da stvaraju i nova imena koja mogu biti doslovni prijevodi starih ili sasvim drukčija. Najstarije zabilježeno ime otoka i grada Krka je *Curicum*² i ilirska izvedenica *Curicta*. Kojem je mediteranskom jeziku pripadalo ovo ime i što ono znači, to se ne zna. Talijani stvoriše novo ime *Veglia* koje se razvilo od naziva domaćih izumrlih Romana *Vekla* ili *Vikla* (u vulgarnom latinskom *vecla civitas* = stari grad). Na takav je način Opatija postala *Abbazia*, Rijeka *Fiume*, Tržac u srednjovjekovnoj Lici *Pazarište*, srednjovjekovni Gradac u Srbiji *Čačak*, Crna Gora *Karadag*, Ljubljana *Laibach* itd. Toj promjeni najjače se odupiru imena rijeka jer rijeke imaju izrazitu individualnost*, izrazitiju nego grad ili naselje koje se može premjestiti. To je i glavni razlog što su velike rijeke sačuvale svoj prvobitni, najstariji oblik imena iz predindoevropskog vremena.

Vraćanje nacionalnih teritorija povlači sa sobom i vraćanje ranijih nacionalnih imena, kao što nam svjedoči toponomastika Istre i imena naselja naših jadranskih otoka.

Fonetsku transformaciju susrećemo kod velikih broja naših primorskih i otočkih toponima, ali ovdje treba razlikovati da li se transformacija javlja unutar istoga jezika u njegovoj strukturalnoj evoluciji ili se jedno ime prenosi iz jednoga u drugi jezik i prilagođuje izgovoru novoga jezika, premda je proces otprilike isti, jer strano ime čim uđe u fond našeg jezika, ono se podvrgava i zakonima našeg jezika. Toponim *Omišalj*³ je hrvatski izgovor za vulgarnolatinsko *a musclu*, u klasičnom latinskom *ad musculum* (sc. locum), tj. mjesto pored sitnih školjki uz obalu. Na isti način od romanskog *Castellione* > *Caslone* postalo je u našem jeziku *Košljun*.

Da se etimologija jednog toponima može uspješno rekonstruirati, potrebno je vrlo često poznavati složen mehanizam evolucije kroz koji je toponim prošao. Mnoge će etimologije, dakako, ostati zauvijek tamne i nerazjašnjenije jer su nam danas potpuno nepoznati jezici u kojima su se takvi toponimi prvi put pojavili. Tako npr. imena gotovo svih naših velikih otoka, svih velikih rijeka i njihovih znatnijih pritoka, priličan broj imena naših gradova i planina nose predslavska i predrimska, odnosno predindoevropska imena. Povijest i geografija ne mogu nam tu pomoći. Narodi koji su u tuđu zemlju dolazili kao zavojevači i osvajači i u toj zemlji duže vremena ostali kao gospodari izmijenili su često toponime te zemlje ili su deformirali njihov prvobitni oblik. Oni su često nametali osvojenim krajevima

² O. c., 22.

³ O. c., 24.

* Ta individualnost sastoji se zapravo u tome što ona protječe kroz veće jezično područje pa joj nije lako mijenjati naziv kao naselju koje je malena, upravna jedinica. *Ur.*

imena koja su imala ovjekovječiti njihovu vlast i izbrisati tragove ranijih gospodara. Na taj način objašnjavaju se u Srijemu toponimi koji su mađarskog porijekla i koji još iz srednjega vijeka kad je Srijem, poslije propasti Samuilove države, bio postao dio mađarske države nose u svome imenu tragove mađarskog jezika (Irig, Ilok, Šid, Erdevik, Vukovar itd.). Poznata francuska rijeka Seine zabilježena je u Cezarovu Galskom ratu kao Sequana, ali kako je glas *qu* nepoznat u jeziku starih Gala, izveden je zaključak da ime te rijeke pripada jeziku jednog ranijeg naroda. Grci su u imenima nekih gradova u južnoj Francuskoj kao njihovi osnivači ostavili tragove svoga jezika. Tako se grčki Antipolis ogleda u današnjem imenu Antibes, stara Nikaia u Nice (Nizza). Kroz neobične faze prošlo je ime našeg poznatog otoka i grada Hvara. Grčki kolonisti s otoka Para⁴ (Paros) u 4. v. pr. n. e. dali su mu najprije ime po svom zavičajnom otoku Paros, koje poslije promijeniše u Pharos. Rimljani od toga načiniše Pharia, a dalmatinski Romani prema svome izgovoru Fara, od čega je postao naš Hvar (u domaćem govoru Fōr). Hrvatski naseljenici stvorili su novo ime prema slavenskoj riječi *lēs*: Lijesno (šumovito mjesto ili otok). Talijani prema tome stvoriše u svom jeziku Liesena ili Liesna i danas Lesina. I tako Talijani sačuvaše prvobitni hrvatski naziv, a Hrvati stari antički.

Toponim, dugačak po svome obliku, a naročito složen (kompozit), može da skрати svoj lik, zadržavajući onaj dio koji se smatra važnijim i koji izaziva predodžbu o samom toponimu. Ime grčkog grada Thessalonike skraćeno je u balkanskom latinitetu u Salona i slavensko Solun. Stanovnici i sva okolina zovu Petrovaradin samo Varadin. U ovu vrstu idu i brojni naši toponimi tipa Sutivan, Stivan ili slov. Šmarje, Šmartno. Zanimljiv je postanak u tom pogledu poznatog turskog grada Istanbul. U pučkom grčkom govoru nazivao se Konstantinopolis samo *polis*. Turci kao osvajači primili su od Grka ovu skraćenicu zajedno s prijedlogom *eis ten polin* (izg. 's tin bolin) i tako je postao Istanbul.

Narodna ili pučka etimologija može katkada izmijeniti naziv lokaliteta i dati mu nerazumljivo značenje. Tako su Srbi doseljenici u Baniji izmjenili Steničnjak (izvedenica od deminutiva Stjenica = mala stijena) u Sjeničak, Crnu Vas u Lici u Crnu Vlast, hidronim Sušicu u Žumberku u Sošice itd.

Na sličan način mogu se u toponomastici očitovati i promjene u oblasti kulture, politike, ekonomskog razvitka, naročito vjerske mistike. Razni sistemi prestaju postojati, ali ostavljaju tragove u imenima mjesta koja su u doba tih sistema osnovana. Ljudske zajednice, kao i pojedinci, oduvijek su se stavljale u svima epohama i zemljama pod okrilje viših sila (bogova, svetaca). Mnogobožački Grci i Rimljani izabirali su za svoje patrone Atenu, Apolona, Veneru, Herakla, Herkula i sl., kako nam svjedoče imena gradova

⁴ O. c., 182.

Atena, Apolonija, Herakleja, Herculaneum itd. Kršćanstvo je u cijeloj Evropi istisnulo staru mnogobožачku vjeru, ali Portus Veneris, Mons Mercuri ostali su do danas u obliku Portovenere i Montmartre.

Orediti prvobitno značenje toponima primarno je pitanje. Da se to postigne, treba najprije utvrditi kome jeziku toponim pripada. Često se to može ustanoviti po nastavku ili završetku toponima. Način pak na koji toponim postaje može biti dvojak: spontan, tj. djelo više ili manje nesvjesno jedne zajednice ili kao rezultat jednog individualnog akta u obliku naredbe vlasti ili vladara. Da li je toponim nastao spontanim putem, to se često može zaključiti, s više ili manje vjerojatnosti, iz samoga imena. Tako je najprirodnije da ime nosi najistaknutiju topografsku karakteristiku ili okolnosti pod kojima je mjesto smješteno. Kolektivne denominacije obično su geografske konstatacije. Rijeka je grad pored koga teče rijeka, Strmac je naselje na strmini, Ravna, Ravno u ravnici, Pođvrh, Pothum ispod vrha, huma, Nadbare povrh bara itd. Ovdje treba spomenuti i pridjeve: desni, lijevi, gornji, donji u toponomastičkim složenicama koji često određuju položaj naselja. Reljef tla ima katkada neobične oblike pa pobuđuje maštu i daje bogatu građu za metaforičke toponime. Odatle za mnoge vrhove, grebene, osamljene stijene nazivi: kuk, igla, ražanj, šilo, šiljak, glava, gljiva, visibaba i sl.

Drveće je vrlo karakteristično za denominaciju. Tako je Cerje, Jasenovno, Orahovica, Lipovo Polje naselje pored koga raste cerova, jasenova i sl. šuma ili šuma u kojoj ima mnogo cera, jasena, lipe i sl. U takvim denominacijama najčešće se susreće hrast, jasen, bukva, lipa, orah. Žitarice se rijetko susreću, a to je i razumljivo. One se svuda kultiviraju, pa nisu nimalo karakteristične.

Imena životinja i ptica (domaćih i divljih) i izvedenice od njih vrlo su česte: Kravice, Kravarsko, Kravljak, Ovčari, Ovčarevo, Volarice, Voloder, Medveđak, Medvedica, Zečići, Vučjak, Sokolac, Sokolovac, Orlovac, Orlovača itd.

Mjesta koja služe kao prolaz (most, brod) pa klimatske i vremenske okolnosti, blizina toplih vrela dolaze također do izražaja: Sanski Most, Vrginmost, Kamen Most, Slavonski Brod, Prokop, Prolom, Topla, Vrućica, Suha, Veternik, Oblakovo, Oluja, Mrazovo i sl.

Ideja starosti često se suprotstavlja ideji novoga: Starigrad, Novigrad, Stara Gradiška, Nova Gradiška, Novo Petrovo Polje, Staro Petrovo Polje itd. (usp. i u drugim jezicima Neapolis, Cività Vecchia, Alstadt, Neuburg, Willeneuve, Châteauneuf itd.).

Strana kolonizacija i novi naseljenici daju također često građu kolektivnoj denominaciji: Bošnjaci, Ercegovci, Hercegovac, Novaki itd. Iseljeničke kolonije svih naroda pokazuju želju da u novim naseljima sačuvaju imena naselja svoje prvobitne domovine. Stari su Kartażani osnovali u His-

paniji Novu Kartagu, Španjolci su prenijeli u Ameriku imena Valladolid (Meksiko), Grenada (Nikaragva), Santiago (Čile). Nizozemci su u sjev. Americi bili osnovali New-Amsterdam kome su Englezi kad su ga preoteli dali ime New-York.

I događaj kakav (borba, ubistvo, požar i sl.) mogao je dati povoda za denominaciju: Razboj, Razbojište, Palež i sl. Vrlo često su izvor denominacije osobna imena ljudi koji su bili ma u kakvoj vezi s postankom i razvitkom naselja: Antunovac, Adolfovac, Ernestinovo, Amalijino Polje itd. Od takvih denominacija teško je razlikovati denominacije koje su postale službenim putem kao akt vlasti. Najčešći je slučaj da grad ili naselje dobije ime po svome osnivaču. Najstariji je primjer iz opće povijesti ime Bizanta, koji je svoje ime dobio po svome osnivaču Bizantu iz Megare u 7. v. pr. n. ere. Dobro je poznato da je uvijek bilo ljudi koji su radi dodvoravanja i iz dinastičkih razloga nastojali da grad ili naselje ili kakav drugi važan objekt dobije ime po imenu vladara ili po nekom članu njegove porodice. Primjera za to ima mnogo u svima epohama: Konstantinopolis (danas Istanbul), Colonia Agrippina (danas Köln), Friedrichshafen, Albertville, Leopoldville itd. Imena naših gradova: Karlovac, Karlobag, Karlovci, imena poznatih cesta u Hrvatskoj: Jozefinska, Karolinska, Lujzijanska postala su na sličan način.

Često i nacionalno-politički motivi dolaze do izražaja u toponomastici. Poznato je da mnoga naselja na spornim nacionalnim granicama imaju po dva, a katkad i tri imena (usp. na staroj mađarsko-rumunjskoj granici rumunjski Cluj, njemački Klausenburg i mađarski Kolószvar). Nikako nisu opravdane vještačke promjene koje su se često činile iz nacionalno-političkih razloga. Do kakvih nezgodnih posljedica dovodi takva denominacija, najbolje se vidi u učenju geografije u školama. U zapadnoj Evropi npr. učila se geografija prema talijanskoj i njemačkoj denominaciji naših gradova po kojoj se naši gradovi nazivaju Agram, Adelsberg, Laibach, Semlin, Arbe, Ragusa, Segna, Spalato, Zara itd. Svaki jezik nastoji da strano ime asimilira prema izgovoru svoga jezika, kad takvo ime uđe u češću upotrebu. Međutim, u školi i u nauci toponim treba da ima samo jedan oblik, i to onaj iz jezika i naroda kome takav toponim pripada. Istina, imena nekih gradova izgovaraju se u raznim jezicima u fonetskoj asimilaciji tih jezika. Tako London u talijanskom jeziku postaje Londra, francuski Londres, Wien Vienna i Vienne, njemački Köln u francuskom Cologne, talijanski Venezia u francuskom Venise, njemački Venedig, francuski Paris u talijanskom Parigi. Tako je u našem jeziku: Beč mjesto Wien, Rim mj. Roma, Padova mj. Padua, Turin mj. Torino, Mleci, Mletke (u starini Bnetke) mj. Venezia itd. Takva asimilacija posljedica je obično dugih političkih, kulturnih i ekonomskih veza i utjecaja.

Ovdje ističemo i jedan problem koji se javlja u suvremenoj denominaciji. Stvaranjem novih država u Africi i Aziji dolaze sve više u upotrebu imena njihovih gradova i raznih oblasti. Budući da su nam ti jezici nepoznati, a neki od njih nalaze se još u svom primarnom, nerazvijenom stanju, u kome se iz regionalnih idioma nije još formirao jedan jezik, mi njihove toponime poznajemo samo po izgovoru jezika nekih zapadnoevropskih naroda koji su u tim zemljama dugo vremena bili kolonijalni gospodari. Ta se imena različito izgovaraju već prema evropskom jeziku koji ih prenosi. Narочit je slučaj s toponima NR Kine. Prema tome da li kineske toponime saznajemo preko ruske ili engleske štampe, isti toponimi dobivaju različne likove. U prvom je slučaju oblik toponima prema izgovoru sjevernokineskih govora, u drugom prema izgovoru južnokineskih govora.

Posebni je tip imena gradova u SAD koji nose imena velikih evropskih ili poznatih povijesnih gradova: Paris, Berlin, London, Memfis, Sirakuza i sl. U toj denominaciji očituje se težnja i želja da se novome gradu namijeni velika i slavna budućnost.

Isto su tako naročitog tipa i neka imena u suvremenoj denominaciji mnogih evropskih naroda, a u najnovije vrijeme i kod nas. Nagli razvitak industrije, a naročito turizma izazvali su potrebu za stvaranjem novih imena. Nova industrijska mjesta niču i naglo se razvijaju, na mjestima koja se ističu svojim položajem, lijepim vidikom, ugodnom klimom, plitkim plažama, stvaraju se odmarališta, kolonije, kampovi, kupališta, lječilišta i sl. Takva mjesta ili nose ime starog lokaliteta, ili im se daje ime kakvog poznatog stranog lokaliteta, ili je ime plod reklamne dovitljivosti ili čiste fantazije. U tu grupu idu npr. imena Brestovac (kod Zagreba), Borik (Zadar), Grabova (nova hidrocentrala između Senja i Jurjeva), Turnjina (novo radničko naselje uz hidrocentralu), Lido (Opatija), Otok Ijubavi (Rovinj, Jelsa), Plava laguna (Rovinj), Polinezija (Pakoštane), Prva Padova, Druga Padova, Treća Padova (Rab), Najlon-plaža (Kopar) i sl.

Pogrešno, često iznakaženo zapisivanje toponima u starim listinama stvara velike teškoće. Stara grafija bila je uvijek arhaična i regionalna, a prepisivači često nisu bili vješti svome poslu ili su unosili u svoje prijepise osobine svoga kraja. To vrijedi naročito za srednjovjekovne latinske listine. Loše adaptacije, često neobični prijevodi toponima, zbrke između slova *u* i *v*, *u* i *n*, *m* i *ni*, slova *y*, *x* i *z* koja su se upotrebljavala za *i* i *s*, tuđa grafija za naše glasove *č*, *š*, *ž*, sve je to dovodilo do čudnih deformacija koje je vrlo teško dešifrirati. Imena velikih rijeka i poznatih gradova mogu se još identificirati, ali je nevolja s imenima malih rijeka i potoka, bregova i sitnih seoskih naselja. I stare generalštabne karte koje pružaju mnogo toponomastičke građe često su pune kojekakvih besmislica, jer su toponime na njima zapisivali ljudi koji nisu poznavali naš jezik.

Iz svega što je dosad rečeno izlazi da je toponomastika upravo nauka o etimologiji i u svojoj primjeni služi se metodom lingvističkom, historijskom i geografskom. Kao svaka nauka, toponomastika je samostalna i pomoćna nauka. Ona treba pomoći od drugih nauka i može pružiti nove i dragocjene elemente drugim naukama. Istraživanje i proučavanje toponima zahtijeva poznavanje naučnih disciplina, kao što su historija, geografija, arheologija, folkloristika, botanika i nauka o privatno-pravnim zemljišnim odnosima. Primjera radi navodimo koliko može arheologija pomoći da se utvrdi porijeklo jednog toponima. Tako nam samo arheologija daje podatke kako su Rimljani na svojim cestama označavali stanice. Na osnovu toga utvrđeno je da je Dicmo kod Splita postalo od *ad decimum* (lapidem), kao što je francuski toponim Oitier postao od *ad octavum* (lapidem).

Najvažnija pomoć koju toponomastika pruža drugim naukama očituje se u paleoetnografiji. Tako npr. slavenski toponimi u Njemačkoj, Mađarskoj, Rumunjskoj, Albaniji i Grčkoj pružaju neoboriv dokaz da su nekada u tim krajevima živjeli Slaveni kojih danas tamo nema.

LINGVISTIČKOSTILISTIČKA I PSIHOLOŠKA KOMPONENTA U NASTAVI PISMENOSTI*

Dragutin Rosandić

Izgrađivanje govorne kulture na višem stupnju nameće se našoj kulturnoj javnosti i nastavi kao neodgodiv problem. Neodnjegovana jezična kultura našeg suvremenog intelektualca uočljiva je u svakodnevnom usmenom i pismenom izražavanju. Govorna praksa sugerira zaključak da se problemu govorne kulture ne posvećuje potrebna pažnja. Korijen ovoj pojavi treba tražiti i u sistemu obrazovanja suvremenog intelektualca, a posebno valja izvršiti analizu nastave hrvatskosrpskog jezika s gledišta njezine uloge u usavršavanju jezičnog izraza. Takva analiza trenutačne nastavne situacije pokazuje da je sistematski rad s jednom čvrsto fundiranom teoretskom i metodičkom osnovom u razvijanju govornog izraza tek djelomično zastuobljen.

Korjenito zahvaćanje u ovaj problem obavezuje nas na studij svih faktora koji utječu na formiranje jezičnog izraza. Problematika se nudi u dvostrukom smislu: naučno-teoretskom i metodičko-praktičnom. Moje zanimanje za problem ostat će u okvirima problematike pismenog izražavanja, njegove psihološke i lingvističkostilističke komponente.

Semantičko određenje pojma pismenosti približit će nas osnovnim pitanjima koje treba uzeti u razmatranje. Osnovno značenje pojma svodi se

---

* Referat na IV kongresu jugoslavenskih slavista.